

Voedsel en fourageergebieden van broedende Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* in Zuidwest-Nederland

Food and feeding areas of breeding Mediterranean Gulls in the SW-Netherlands

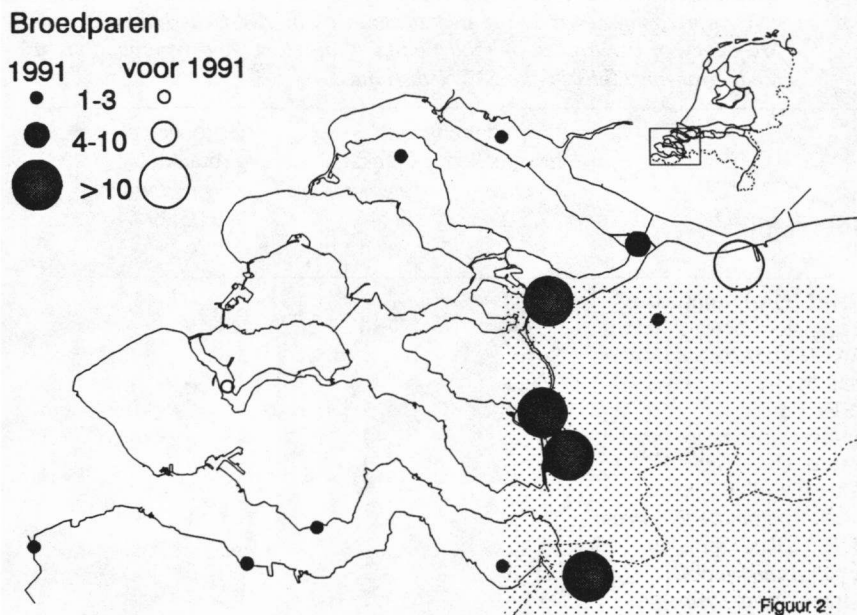
Peter L. Meininger, Cor M. Berrevoets, Hans Schekkerman,
Rob C.W. Strucker en Pim A. Wolf

Inleiding

Het zwaartepunt van de groeiende Noordwesteuropese broedpopulatie van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* ligt in Zuidwest-Nederland (Meininger & Bekhuis 1990). Hier broedt de soort in relatief kleine aantallen in kolonies van de Kokmeeuw *Larus ridibundus*. Opvallend is dat Zwartkopmeeuwen zich vooral hebben gevestigd op recent permanent drooggevalen gronden in het oostelijk Deltagebied: in Krammer-Volkerak, Zoommeer en Markiezaat (figuur 1). In 1990 en 1991 broedden er respectievelijk ca. 80 en ca. 113 paar in het Deltagebied, met daarnaast nog enkele tientallen paren in het aangrenzende deel van België. De situering van de broedplaatsen hangt waarschijnlijk samen met de aanwezigheid van geschikte fourageergebieden in de omgeving. Dit artikel geeft een voorlopig overzicht van beschikbare gegevens over voedsel en fourageergebieden van in ZW-Nederland broedende Zwartkopmeeuwen.

Methode

Tijdens het ringen van volwassen broedvogels en nestjongen in diverse kolonies in 1989-91 braakten deze vogels regelmatig voedselresten uit. Daarnaast werd in en rond nesten een aantal braakballen verzameld van volwassen vogels. Uitgebraakte voedselresten werden zoveel mogelijk in het veld gedetermineerd; indien de aard van de voedselresten niet direct duidelijk was, werden deze verzameld, bewaard op alcohol (95%) en later in het laboratorium geanalyseerd. Braakballen werden verzameld, gedroogd en in het laboratorium geanalyseerd.

figuur 1. Broedplaatsen van Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in ZW-Nederland en NW-België in 1991.

figure 1. Breeding sites of Mediterranean Gull in the SW-Netherlands and NW-Belgium in 1991 (solid circles) and before (open circles).

Voor, tijdens en na het broedseizoen werden waarnemingen gedaan aan fouragerende vogels. Deze waarnemingen hadden in eerste instantie echter nauwelijks een systematisch karakter. Na een tip van Hans van Buël, die in zijn woonomgeving nabij Wouwse Plantage tussen half maart en augustus regelmatig Zwartkopmeeuwen zag, werd besloten een deel van West-Brabant af te zoeken op fouragerende Zwartkopmeeuwen. Dit gebeurde op 10 en 16 juli 1991, toen door twee teams met een auto een groot open gebied, bestaande uit grasland en akkers, systematisch werd afgezocht op groepen fouragerende meeuwen. Dit gebied werd in het noorden begrensd door de lijn Steenberg-Zundert, in het zuiden door het Belgisch-Nederlandse grensgebied. Genoteerd werden aantal, leeftijd, groepsgrootte en terreinkeuze van fouragerende Zwartkopmeeuwen en Kokmeeuwen. De waarnemingen werden ingetekend op een kaart.

tabel 1. Frequentie van voorkomen van voedselresten in braakballen en braaksels van Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* in ZW-Nederland.

table 1. Frequency of occurrence of food remnants in pellets and regurgitations of Mediterranean Gulls in the SW-Netherlands.

periode/period n =	adulten/adults		nestjongen/chicks
	braakballen	braaksels	braaksels
	pellets 17/5-29/5 21	regurgitations 14/5-6/6 8	regurgitations 31/5-29-6 26
ANNELIDA/Lumbricidae			
regenwormen/earthworms	-	6	17
ARACHNIDA/Araneidea			
spin/spider	1	-	-
INSECTA			
insektelarve/insect larva	1	1	-
insekt sp. imago	-	1	-
LEPIDOPTERA			
vlinderpop/butterfly pupae	-	-	1
DIPTERA/Tipulidae			
emelt/leatherjacket	1	2	5
langpootmug/crane fly	-	1	-
/Syrphidae			
zweefvlieg/hover-fly	-	-	1
/cf. Muscidae			
vliegemade/fly larva	-	1	-
vliegpoppen/fly pupae	-	-	2
vlieg imago/fly adult	-	1	-
COLEOPTERA			
kevers/beetles	14	2	1
PISCES			
visje/fish (55 mm)	1	-	-
MAMMALIA			
kaakjes Veldmuis/Aardmuis			
jaws <i>Microtus</i> sp.	3	-	-
DIVERSEN/VARIOUS			
plant. materiaal/vegetable m.	18	3	1
patates frites/french fries	-	1	-
stukjes plastic/plastic	-	1	-
steentjes/small stones	3	1	-
maiskorrels/corn	-	-	1 (10x)
brood/bread	-	-	2
worst/sausage	-	-	2
kraakbeen/cartilage	-	-	1

Resultaten

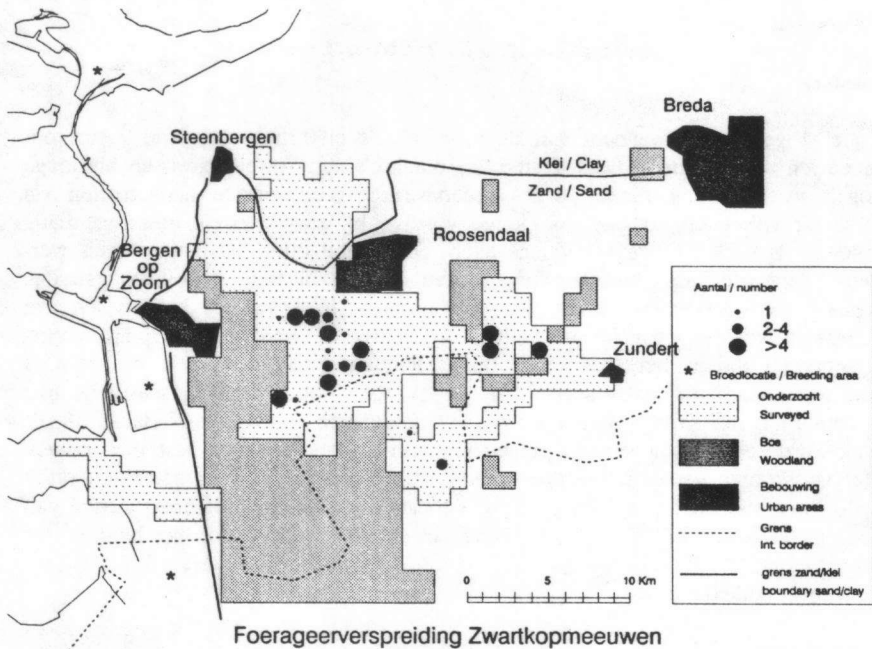
Voedsel

Tabel 1 geeft een overzicht van de in braaksels en braakballen van Zwartkopmeeuwen aangetroffen voedselresten. In braaksels van zowel volwassen als jonge vogels werden vaak flinke porties regenwormen Lumbricidae aangetroffen (in 75% bij volwassenen, in 65% bij jonge vogels), bij jonge vogels ook regelmatig emelten Tipulidae (19% van de gevallen). Zowel bij oude als jonge vogels werden diverse soorten insecten aangetroffen in verschillende ontwikkelingsstadia, waarbij het voorkomen van kevers Coleoptera in 67% van de braakballen van volwassen vogels opvallend is. Plantaardig materiaal werd waarschijnlijk vooral opgenomen tijdens het fourageren op graslanden. Het voorkomen van kaakjes van woelmuizen *Microtus* sp. in drie braakballen van volwassen vogels is niet uitzonderlijk (cf. Cramp & Simmons 1983, Glutz von Blotzheim & Bauer 1982). Ook werd een dode woelmuis aangetroffen op de rand van een nest met jongen. Het voorkomen van patates frites, maiskorrels, brood, worst en kraakbeen duidt op opportunistisch fourageren op bijvoorbeeld vuilnisbelten. Met uitzondering van een aangetroffen visje duiden alle voedselresten op fourageren op het land.

Fourageergebieden

Vóór de broedtijd, namelijk in maart-april, verschijnen de laatste jaren op diverse plaatsen in het Deltagebied volwassen Zwartkopmeeuwen, die - meestal in paren - fourageren op grasland. Vaak zijn deze vogels wekenlang in dezelfde omgeving aanwezig. Volwassen (broed)vogels werden vrijwel nooit fouragerend waargenomen op getijdewater of op intergetijdenslikken. Alleen langs de Stormvloedkering in de monding van de Oosterschelde waren tijdens de broedtijd min of meer regelmatig één of twee volwassen vogels aanwezig (niet-broeders) en vóór de Haringvlietstuinen werd in het voorjaar van 1991 af en toe een volwassen paar gezien, waarschijnlijk vogels die later broedden op de Slijkplaat. In het Zoommeer bij Bergen op Zoom werd op 8 mei 1991 een volwassen Zwartkopmeeuw waargenomen, die in een gemengde groep met Dwergmeeuwen *L. minutus* en Zwarte Sterns *Chlidonias niger* in de vlucht insecten oppikte van het wateroppervlak (waarschijnlijk poppen van Chironomiden), of op een hoogte van 0.5-5 m boven het wateroppervlak (waarschijnlijk adulte Chironomiden).

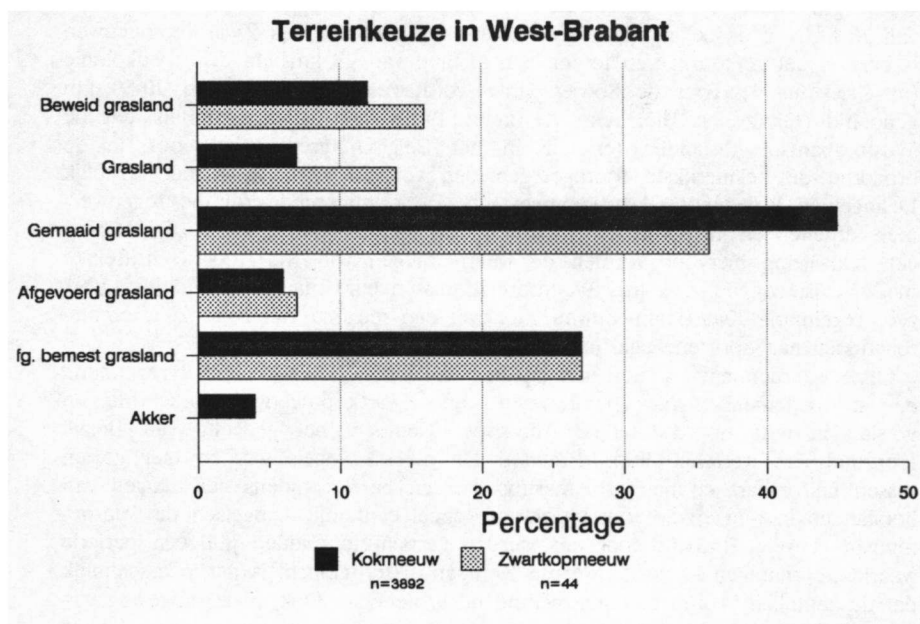
Fourageervluchten van volwassen vogels afkomstig van de kolonies bij Moerdijk, op de Slikken van de Heen, in het Zoommeer en in het Markiezaat waren vrijwel zonder uitzondering gericht op westelijk Noord-Brabant. Enkele vogels waren in de broedtijd regelmatig aanwezig op de vuilnisbelten van Bergen op Zoom en Breda (mond. meded. H. Vercruisse). Het overgrote deel van de broedvogels in het oostelijk Deltagebied leek echter te fourageren op graslanden op de zandgronden van westelijk Noord-Brabant en het aangrenzende deel van België.

figuur 2. Verspreiding van fouragerende Zwartkopmeeuwen *Larus melanocephalus* in westelijk Noord-Brabant en het Belgisch grensgebied op 10 en 16 juli 1991.

figure 2. Distribution of feeding Mediterranean Gulls in the western part of Noord-Brabant and adjacent Belgium on 10 and 16 July 1991.

De verkenning op 10 juli in een beperkt gebied rond Wouwse Plantage en Huijbergen leverde reeds 39 (waarvan 32 adult, twee 2e zomer en vijf 1e zomer) Zwartkopmeeuwen op, de uitgebreidere zoekactie op 16 juli in een veel groter gebied slechts weinig vogels meer (44, waarvan 38 adult, vier 2e zomer en twee 1e zomer). Waarnemingen van drie vogels met kleurringen toonde aan dat het hier inderdaad (geheel of gedeeltelijk) broedvogels van het oostelijk Deltagebied betrof. In figuur 2 zijn de plaatsen aangegeven waar op 10 en 16 juli fouragerende Zwartkopmeeuwen werden aangetroffen in westelijk Noord-Brabant en het aangrenzende deel van België (maxima per kilometerhok). Alle Zwartkopmeeuwen werden aangetroffen in gemengde groepen met Kokmeeuwen op graslanden, waarbij een duidelijke voorkeur bestond voor vers gemaaid grasland, vooral als dit na het maaien was bemest (figuur 3).

figuur 3. *Terreinkeuze van fouragerende Zwartkopmeeuwen Larus melanocephalus en Kokmeeuwen L. ridibundus in westelijk Noord-Brabant en het Belgisch grensgebied op 10 en 16 juli 1991.*

figure 3. *Habitat choice of feeding Mediterranean Gulls and Black-headed Gulls in the western part of Noord-Brabant and adjacent Belgium on 10 and 16 July 1991 (mainly on recently mown and on recently manured grassland).*

Discussie

Opvallend is dat fouragerende Zwartkopmeeuwen in juli 1991 vrijwel afwezig waren van de zeekeigronden, en een duidelijke voorkeur leken te hebben voor graslanden op zandgronden. Kokmeeuwen werden wel in relatief klein aantal fouragerend aangetroffen op de zeekeigronden, maar ook deze soort leek een voorkeur te hebben voor zandgronden. De terreinkeuze van de twee soorten vertoonde grote overeenkomst (figuur 3). Graslanden op de Westbrabantse zandgronden zijn bij uitstek gebieden waar grote hoeveelheden drijfmest, afkomstig uit varkenshouderijen, worden gedumpt. Dit heeft waarschijnlijk een hoge produktie van regenwormen (en emelten?) tot gevolg, waar de Zwartkopmeeuwen van lijken te profiteren.

Alle graslanden op zandgrond ten westen van Breda liggen binnen een straal van 30 km van de belangrijkste broedplaatsen (figuur 1). Van Zwartkopmeeuwen is bekend dat ze fourageren tot op een afstand van 28 km van de broedkolonie (in Griekenland); voor de Sowjet Unie wordt zelfs een straal van 70-80 km genoemd (Glutz von Blotzheim & Bauer 1982). Het is waarschijnlijk dat de Westbrabantse graslanden (en die in het Belgisch grensgebied) ook in de broedtijd de belangrijkste fourageergebieden vormen voor de in het oostelijk Deltagebied broedende Zwartkopmeeuwen. De dominerende rol die regenwormen, emelten en kevers in het voedsel spelen lijkt hiervan een bevestiging. Nog een aanwijzing hiervoor vormen de waarnemingen van M. Roos (schriftelijke meded.), die op de vliegbasis Woensdrecht tussen eind maart en eind juni 1991 zeer regelmatig Zwartkopmeeuwen zag, met een maxima van rond 20 exemplaren tussen half april en begin juni.

Onze waarnemingen sluiten aan bij die van Symens (1990), die het regelmatig en in toenemende mate voorkomen van Zwartkopmeeuwen beschrijft op graslanden inde noordwestelijke Antwerpse Kempen, het gedeelte van België grenzend aan westelijk Noord-Brabant. De meeste vogels worden hier gezien tussen half maart en half juli, maxima worden bereikt tijdens het maaien van hooilanden in juni en de soort verdwijnt geheel eind juli. Aangezien de waarnemingen in West-Brabant door ons werden verricht in midden juli, een periode waarin de aantallen in de Antwerpse Kempen al teruglopen, is het waarschijnlijk dat de aantallen in juni hier nog beduidend groter zijn. Ook in de omgeving van Schoorl fourageren Zwartkopmeeuwen vooral op zandig grasland, vlak onder de duinen (Woutersen 1990).

Hoewel er in juli 1991 al vele tientallen vliegvlugge jongen waren in de kolonies in de Delta, werd er geen enkele juveniele vogel gezien in de graslanden. Ook in de Antwerpse Kempen werden nimmer juveniele vogels waargenomen (Symens 1990). Vermoedelijk verblijven de uitgevlogen jonge vogels slechts korte tijd in de directe omgeving van de kolonie, waarna ze direct naar de Noordzeekust vertrekken. Juveniele vogels worden vanaf eind juli regelmatig langs de Noordzeekust waargenomen en gekleurde vogels zijn al binnen enkele weken na uitvliegen waargenomen in Engeland en Frankrijk (Meininger 1991).

Dankwoord

Norman van Swelm stelde een aantal verzamelde braakballen beschikbaar. Hans van Buël maakte ons attent op de aanwezigheid van fouragerende vogels in West-Brabant. Mervyn Roos stelde waarnemingen van Zwartkopmeeuwen ter beschikking van vliegbasis Woensdrecht. Waarnemingen in de broedkolonies werden gedaan tijdens inventarisaties ten behoeve van het biologisch monitoringprogramma van Rijkswaterstaat in het Deltagebied, uitgevoerd door het Delta Instituut voor Hydrobiologisch Onderzoek en de Dienst Getijdewateren van Rijkswaterstaat.

Summary

The largest NW-European breeding population of Mediterranean Gull is found in the SW-Netherlands (1990 80 pairs, 1991 113 pairs; fig. 1). Most breeding sites in this area are situated on now permanently exposed, former tidal areas which have been recently dammed. Food remnants collected from adults and chicks in various colonies predominantly consisted of earthworms, leatherjackets and beetles (table 1), and suggested mainly terrestrial feeding by the adults. A survey in mid-July of an extensive grassland area in the western part of the province of Noord-Brabant and the adjacent part of Belgium, within 30 km of the most important breeding sites, revealed up to 44 feeding Mediterranean Gulls (fig. 2). They showed a preference for (especially recently mown or recently manured) grasslands on sandy soils (fig. 3). No feeding Mediterranean Gulls were observed on grasslands on clay, which may be an explanation for the fact that only small numbers of Mediterranean Gulls breed in the western part of the Delta area. Although tens of juveniles had already fledged by mid-July 1991, not one was observed feeding on the grasslands. It is suggested that juveniles almost immediately leave for the North Sea coast. This is supported by the sightings of colour-ringed juveniles in France and England within weeks of fledging.

Literatuur

- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.). 1983. The birds of the Western Palearctic. Vol. IV. Oxford University Press, Oxford.
- Meininger P.L. 1991. First results of colour-ringing Mediterranean Gulls *Larus melanocephalus* in the Netherlands. Sula 5: 109-110.
- Meininger P.L. & Bekhuis J.F. 1990. De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* als broedvogel in Nederland en Europa. Limosa 63: 121-134.
- Glutz von Blotzheim U.N. & K. M. Bauer 1982. Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 8. Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden.
- Symens D. 1990. Het voorkomen van de Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in de noordwestelijke Antwerpse Kempen. Oriolus 56: 20-26.
- Woutersen K. 1990. De Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus* in de duinen van Schoorl (NH). Sula 4: 1-11.

P.L. Meininger, C.M. Berrevoets, H. Schekkerman, R.C.W. Strucker en P.A. Wolf, Rijkswaterstaat Dienst Getijdewateren, Postbus 8039, 4330 AK Middelburg.